

6. tematika A magyar őstörténet és a honfoglalás

I. AZ EREDET KÉRDÉSEI

1. Az őstörténet kutatásának problémái

1.1. Az őstörténet kutatásának problémái

Az őstörténet kutatása alapvetően három pilléren nyugszik: a régészeten, a nyelvészen és az írott forrásokon. A legtöbb nép – így a magyarok – őstörténetének és őshazájának kérdésében sok a bizonytalanság, egyrészt azért, mert igen kevés forrással rendelkezünk, másrészt a régészet, a nyelvészet az antropológia eredményei gyakran egymásnak ellentmondani látszanak, hiszen a népek vándorlásaik során keveredtek egymással, ennek következtében pl. tárgyi kultúrájuk is átalakult, érintkezett; kereskedhettek is, azaz nem egyszerű azonosítani egy-egy régészeti lelet pontos származását. A nyelvészet a mai nyelvéllapotból és a nyelvemlékekből próbál visszakövetkeztetni a nyelv történeti fejlődésére, a nyelvrokonságra. A nyelvtani szerkezet, a szókincs hasonlósága és az ún. alapszókincsben bekövetkező nyelvi (pl. hangtani) változások törvényszerűségei alapján nyelvcsaládokba osztják a nyelveket. A nehézséget az jelenti, hogy a nyelv története önálló fejlődési utat jelent, vagyis a népek keveredése miatt a nyelv átalakulása pl. a nyelvtárvétel vagy nyelvcsere miatt (a sztyepp vidékén ez nem egyedi jelenség) nem lehet biztos következtetéseket levonni a nép történetére vonatkozóan. A néprajzi kutatások alapján a pusztai népek mondakincse is sok közös vonást mutat (pl. csodaszarvas vagy turulmadár).

2. A magyar nép eredete

A magyar nép eredetéhez is a nyelvészet és a régészet szolgáltat információkat. A tudomány ismeretei szerint a magyar nyelv finnugor eredetű. Régészeti leletek alapján elvégzett genetikai kutatások alapján pedig bizonyos, hogy elődeink túlnyomórészt az európid rasszhoz tartoztak. Az arab írásos források és a középkori történeti hagyomány miatt felmerült a hun-magyar és a török-magyar rokonság kérdése. Az arab utazók a magyarokat a törökök (törökök) közé sorolták. A török kulturális kapcsolat valóban erős (pl. szókincs, keleties jellegű tárgyi, népzenei hagyomány), ami arra utal, hogy a magyar kultúra többgyökerű. A hun-magyar rokonságot több legendánk is őrzi. A hun-magyar rokonságot valló középkori források – a korabeli felfogásnak és történetírói gyakorlatnak megfelelően – bibliai motívumokat is beemelnek az eredettörténetbe (toronyépítés, özönvíz), megnevezik a magyarság bibliai őst (Nimród, Noé unokája). Ennek a történetnek a folytatása a csodaszarvas mondája (Nimród fia Hunor és Magor), amely a honfoglalást mesélte el mitikus elemekre támaszkodva. A szarvasmotívum a pusztai lovas népek közös mondakincséhez tartozik, nem csak a magyarok és a hunok regéi tartalmazzák. A másik magyar eredetmonda a turulhoz kapcsolható, s bár a turul a hunok jelképe is volt, a pusztai népeknél szintén megtalálható szimbólum, tehát nem szűkíthető le a magyarokra és a hunokra.

II. ŐSHAZA ÉS VÁNDORLÁS

Mint minden nép, a magyar is számtalan törzs, néptöredék, nemzetség összeolvadásából jött létre évezredek során, ezért nem lehet körülhatárolni egy konkrét „őshazát”, ahol a nép kialakulása végbement.

A klasszikus nyelvészeti elméletek szerint az Ob és az Ural hegység közötti területen lehetett a finnugor és szamojéd nyelvű népek feltételezett közös őshazája, ahol az erdős, mocsaras területen zsákmányszerző (halászat, vadászat, gyűjtögetés) életmód volt a jellemző. Az itt élők különválásának oka valószínűleg a relatív túlnépesedés volt.

1. Baskíria

Baskíria a Volga és az Ural közötti hatalmas terület, a K.re. 1. és Kr.u. 1. évezred közepe között éltek itt azok a népcsoportok, melyek közt a magyar nép kialakulása elkezdődhetett. Jellemző változás, hogy az állattartás mellett kialakult a kereskedelem, elterjedt a vashasználat. A régészeti leletek alapján feltételezhető a vaspapucsos faeke használata, ami a földművelés kezdeteire vall. Julianus, domonkos szerzetes a 13. században a Magna Hungaria nevet adta a Volga e területének, amikor itt kereste a magyarok rokonait.

2. Levédia

600 körül délkeleti irányban vándoroltak tovább, majd a 8. században a Kazár Birodalom fennhatósága alá kerültek, mint még sok egyéb nép. Volga – Don – Donyec és az Azovi-tenger által határolt terület lehetett a szállásterületük, amit Levédiának neveztek a korabeli utazók. Levédiát nem minden tudós tekinti különálló egységnek, mert Etelköztől való földrajzi elkülönítése kérdéses. Az arab források a Levédiában kazár hatásra kialakuló kettős fejedelemség rendszerét említik, miszerint a kende vagy kündü a szakrális, a gyula pedig a kormányzati-katonai vezető. Mivel azonban más források ezt nem támasztják alá, ezért a történészek közül többen nem tartják megalapozottnak a kettős fejedelemség meglétét. Itt szilárdultak meg a törzsi keretek is, a hagyomány hét törzset őrzött meg. A törzsek már nem vérségi, hanem politikai közösségek lehettek, azaz nem feltétlen rokonok alkották ezt az egységet. A hét törzs közül ötnek a neve török (Kér, Keszi, Tarján, Jenő, Kürtgyarmat) és kettőnek finnugor (Nyék és Megyer). A kazárokkal kialakult feszült viszony állhatott valószínűleg a továbbvándorlás hátterében, ekkor csatlakoztak a magyarokhoz a kabarok (nevük lázadót jelent, azaz nem biztos, hogy egy néphez tartoztak.) A magyarok életmódja félnomad ebben az időszakban, hiszen bár jurtákban éltek, s együtt vonultak az állatokkal, télen a folyók mellé húzódnak, de művelték a földeket is. A könnyű szerkezetű, szétszedhető és újra összeállítható, sztyepp vidékén megtalálható alapanyagokból készült jurta a vándorló életmódot élők számára ideális lakóhely. Az arab források rokonszenves, jó anyagi helyzetű, díszes ruházatú és fegyverzetű népnek ábrázolták a magyarokat.

3. Etelköz

Ahogy az őshazákat, úgy Etelköz helyszínét sem lehet a források alapján egyértelműen beazonosítani, talán a Dnyeper–Duna köze lehet a térség, ahol a 9. században éltek a magyar törzsek. (Az Etil szó jelentése folyó, érthették alatta a Volgát és a Dont is.) A törzsek szövetsége Etelközben erősebbé vált, s ehhez kapcsolódik a vérszerződés legendája, bár ennek konkrét tartalma nem egyértelmű a források alapján. A törzsszövetség vezetője Álmos, majd fia, Árpád volt. Az arab utazók tudósítanak arról, hogy a magyarok Etelközből portyázó hadjáratokat vezettek a keleti szlávok ellen, adófizetésre kényszerítették őket, s az ott ejtett foglyokat rabszolgaként a bizánciaknak adták el. Az Etelközben élő magyarok aktívan beavatkoztak tehát a dél- és közép-európai hatalmi harcokba is. Az egymással szemben álló felek bérelték fel a magyarokat, hogy az ellenfél területét fosztogassák, dúlják. A keleti-frankok és a morvák közötti konfliktusokba bekapcsolódva 862 után több alkalommal jártak a Kárpát-medencében, tehát a térség természeti adottságaival tisztában voltak. Harcmódoruk a török népektől eltanult lo-

vas íjász, azaz könnyűlovas, nomád taktikán alapult. Lótenyésztő népként gyakorlott lovasok voltak, nyergükön kengyel található, amely lehetővé tette a megtámasztást, felemelkedést, nyilazást.

III. A KÁRPÁT-MEDENCE A HONFOGLALÁS ELŐTT

A Kárpát-medence nyugati részét a rómaiak szállták meg, s a Pannóniának nevezett provincia romanizálódott. A Kr.u. 5. században a Kárpát-medence keleti részét a hunok foglalták el, de a Hun Birodalom Attila halála után (453) szétesett. Ezt követően különböző germán népek (gepidák, gótok, szarmaták) éltek a térségben, de egyik sem hozott létre egységes államot. A germánok letelepedett, földművelő életmódot folytattak. A 6. század közepén (568) érkező nomád, nagyállattartó életmódot folytató avarok voltak az első olyan nép, akik az egész Kárpát-medencét uralmuk alá vonták. Vezetőjük Baján kagán volt. Az avar uralom a 9. század elejéig tartott, ekkor a frankok és a bolgárok támadásai miatt az avar állam összeomlott. Az első szláv törzsek a 6-7. században jelentek meg a Kárpát-medence peremterületein. A Kárpát-medence a magyarok 862-es – források szerint első – megjelenésekor három állam végvidékének számított. Egyrészt a Dunától nyugatra a frankok, ettől keletre a bolgárok ellenőrzése alatt állt, de mindkét hatalom csak laza fennhatóságot épített ki. A Szvatopluk vezette morva fejedelemség pedig a Dunától északra terült el. Szvatopluk váratlan halálával (894) a morva állam gyors bomlásnak indult a belháborúk következtében, ami megkönnyítette a bevonuló magyarok helyzetét. A honfoglalás idején a Kárpát-medence gyéren lakott volt, ami szintén kedvező helyzetet jelentett Árpádék számára (a Kárpát-medence belső területein élő szláv és csekély avar népesség egy-két évszázad alatt beolvadt a magyar többségbe).

IV. HONFOGLALÁS ELŐZMÉNYEI

A morvák – függetlenségük megőrzése érdekében – sokat harcoltak a frankok ellen, s ezen harcok során többször is beavatkoztak a magyar hadak. 892-ben a magyarok a keleti frank király szövetségeseiként feldúlták a morvák országát, 894-ben pedig a morvakkal szövetségben harcoltak a frankok ellen. 894-ben egy másik háborúba is beavatkoztak a magyarok, mégpedig Bölcs Leó bizánci császárral kötöttek szövetséget egy bolgárok elleni hadjáratra, s az Al-Dunánál döntő vereséget mértek a bolgárokra. A magyar törzsszövetség vezetői nem véletlenül döntöttek úgy, hogy kihasználják a Szvatopluk halálát követően kialakult kedvező alkalmat a Kárpát-medencébe költözésre. A 890-es év elején egy Aral környékén zajló háború újabb népvándorlási hullámot indított el, ami miatt a besenyők a magyar szállásterületek keleti határára érkeztek. Etelköz a népek „országútján” feküdt – a nomád népek támadásai állandó veszélyt jelentettek –, és nem voltak jól védhető határai. A besenyők és a magyarok feszült viszonya felértékelte tehát a Kárpát-medence jelentette védelmet, azaz világossá vált a magyar törzseket vezető fejedelem számára, hogy új szállásföldet kell keresni. A Kárpátok övezte területen jó legelők, erdős dombvidékek voltak, folyókban bővelkedett. És ami szintén fontos érv lehetett: a medence nagy része gazdátlan volt, egyik államhoz sem tartozott.

V. A HONFOGLALÁS MENETE

Nincsenek pontos ismereteink a honfoglalás menetéről, de hagyományosan két szakaszra szokás bontani.

1. A honfoglalás első szakasza

895 tavaszán – a hagyomány szerint – Árpád vezetésével a főserég a Vereckei-hágón át leereszkedett az Alföldre. A nem harcolók is elindultak a szekerekkel a kiszemelt új szállásterület felé, amikor váratlanul az egymással szövetséget kötő besenyők és bolgárok megtámadták őket. A pusztítás nagyon jelentős lehetett, hiszen a fegyverforgatók jelentős része nem a szekereket kísérte. Végül a magyarok elhagyták ugyan Etelközt, Erdély és az Alföld keleti része az ellenőrzésük alá került, de az őket ért veszteség mértékére utalhat, hogy az elkövetkező öt évben nem említik őket a források, azaz nem indítottak hadat semmilyen irányban. A következő hadjáratig eltelt négy-öt évet minden bizonnyal a lovas-nomád hadjáratokhoz nélkülözhetetlen új loállomány felnevelésére szánták.

2. A honfoglalás második szakasza

899-ben az itáliai beharcokba avatkoztak be az egyik fél szövetségeseiként, s ezen a területen töltötték a téli időszakot is. Így történhetett, hogy a 900 tavaszán Itáliából visszatérő magyar csapatok és a magyar főserég egyesülve elfoglalta a Dunántúlt és a Felvidéket is. A morvák és a bajorok ellen vezetett hadjáratokkal a Kárpát-medence túlnyomó részét ellenőrzésük alá vonták 907-ig. A fejedelemség és a törzsszövetség jelentette szervezeti keretek irányították a magyarok letelepedését. A magyar hagyomány szerint Árpád vezette a honfoglalókat, a nyugati források Kurszánt említik a magyarok bejövetelével kapcsolatban, Árpádot nem, ezért van olyan elmélet, hogy Kurszán vezethette a hadakat. Kurszánt bajorok egy tárgyalás ürügyén orvul meggyilkolták (904). A magyarok Európából való kiszorításával 907-ben még a bajorok próbálkoztak, de a Duna két partján betörő erős bajor sereget a jól szervezett magyar védelem Pozsonynál felmorzsolta. Ez a csata még Árpád vezetésével zajlott, s ennek következtében került az egész Kárpát-medence a magyarok kezére.

3. A honfoglaláshoz kapcsolódó legendák

A honfoglaláshoz több legenda is kapcsolódik. Az egyik Álmos feláldozásának története. Álmos fia, Árpád vezette a honfoglaló hadakat, mert a hagyomány szerint a besenyő támadás miatt Álmost feláldozták, így ő már nem léphetett a Kárpát-medence területére. Ezt azonban hiteles források nem támasztják alá, Álmos halálát betegség vagy idős kora is okozhatta. (Természetesen felmerülhet, hogy mivel a legenda több elemében nagyon hasonlít Mózes történetére, ezért voltaképpen itt egy toposz jelenik meg.)

A másik legenda a nomád értékrendet mutatja be. Eszerint Árpád egy követtel fehér lovat és aranyozott szerszámokat küldött Szvatopluk morva fejedelemehez, cserébe mindössze egy marék földet, fűvet és egy kulacs vizet kért. Szvatopluk örömmel teljesítette a kérést azt gondolván, jó üzletet csinál, és abban bízott, földművesek érkeznek, hogy az ő országát gyarapítsák. Földművesek helyett azonban Árpád érkezett hadai élén és felszólították Szvatoplukot a terület elhagyására, mondván a lóval és a szerszámokkal ők megszerezték tőle azt. A birtokszerzésnek ez a módja más népek hagyányaiban is fennmaradt, ezért szintén tekinthető toposznak. A történet hitelességét megkérdőjelezi, hogy Szvatopluk már nem élt a honfoglaláskor, és bár a Kárpát-medence egy részét valóban a morváktól szerezték meg a magyarok, ez semmiféle kapcsolatban nem állhatott Szvatoplukkal.

VI. KALANDOZÓ/TÁMADÓ HADJÁRATOK

1. A hadjáratok fő irányai és időbelisége

A fejedelmi törzs az ország közepén alakította ki szállásterületét, és ezt körbevette védelmi funkcióval a többi. A törzsi területeket a gyeptű határolta, ami egy széles, természetes és részben mesterséges akadályokkal erősített védővonal volt. A határ menti magyar törzsek vettek részt elsősorban a – nem túl hitelesen – kalandozásoknak is nevezett zsákmányszerző hadjáratokban. A hadjáratok zöme a frank területek és Itália ellen irányult, de jártak Bizáncban, a lengyel területeken és a Pireneusi-félszigeten is. A nyugati hadjáratok a 933-as merseburgi és 955-ös augsburgi vereségeknek köszönhetően, a Bizánc elleniek 970-ben értek véget Arkadiopolisznál.

2. A hadjáratok sikerének okai

A honfoglalást követően a magyar hadak fél évszázadig lényegében nem találtak legyőzetre. A keresztény Európa templomaiban gyakorta hangzott fel a könyörgés: „a magyarok nyilaitól ments meg Uram minket”. E hadjáratok sikere egyrészt abban rejlett, hogy az európai hadviselés nem találta meg hosszú ideig a nomád harcmódor ellenszerét, másrészt pedig abban, hogy Európa országainak nagy részében a 10. század első felében nem volt szilárd központi hatalom, a tartományok, a kisebb-nagyobb részfejedelemségek urai egymás ellen hadakoztak.

3. A hadjáratok céljai

Elsősorban zsákmányszerző, adóztató és felderítő szerepűek voltak, de a sikeres magyar harcmódor miatt gyakran jártak ún. bérhadjáratban is, ami azt jelentette, hogy a nyugati területek belső harcaiban szemben álló felek kötöttek velük szövetséget – fizetség fejében – egy-egy váratlan támadás és félelemkeltés céljából. A zsákmányszerzés helyébe egy idő után az adószedés lépett, így megváltva a területet az évenkénti támadásoktól (pl. a német területeken). Az adóért évente fegyveres had ment, hogy azt biztonságban haza szállíthassa, de ez a sereg arra is alkalmas volt, hogy támogatást adjon az adófizető „szövetségesnek”, ha az ellenségeivel háborúba keveredett. De had indult akkor is, ha a szerződő fél nem akarta az adót megfizetni, vagy ha egy új uralkodó nem akarta meghosszabbítani az elődje által megkötött békét (pl. Merseburg).

4. A hadjáratok jellege

A hadjáratok tervezett akciók voltak, és többnyire a magyarokat szövetségesek segítették, elsősorban a szomszédos bajorok és az itáliaiak. Itt kaptak a magyar harcosok élelmet, takarmányt lovaiknak, s innen indultak tovább a kiszemelt területek ellen. Mivel a zsákmányt, ill. az adóból származó bevételt nem helyben, hanem hazaérkezés után osztották szét, ez megnövelte a fejedelmi hatalom súlyát, szerepét. A hadjáratokban valószínűleg a katonáskodó középrétegek, ill. a segédnépként szolgáló szabadok vehettek részt.

5. A kalandozások lezárulása

A kalandozó hadjáratok sorozata akkor zárult le, amikor az óriási anyagi és emberi túlerővel rendelkező nyugati tartományok összefogtak a magyarok ellen. Az első komolyabb vereséget 933-ban Merseburgnál szenvedték el, de a nyugati kalandozásoknak véget vető magyarelles összefogás megszervezése I. Ottó német király nevéhez kötődik. A 955 nyarán Augsburg mellett elszenvedett súlyos vereség után nemcsak a vezéreket végezték ki (Bulcsú, Lél (Lehel) és Súr), hanem megsemmisült a hadjáratban részt vevő magyar had jelentős része. Nyugat felé tehát ekkortól lezárultak a hadjára-

tok, Bizánc ellen pedig utoljára 970-ben vettek részt magyar harcosok hadjáratban, de Arkadiopolisznál döntő vereséget szenvedtek.

6. A magyarok harcmódora

A főként könnyűlovasokból álló magyar haderő már a honfoglalás előtt több hadjáratban is bebizonyította hatékonyságát, az íjjal, kopjával, szablyával, fokossal felszerelt magyar lovasok a nomád harci taktikát alkalmazták. A gyors mozgású csapatok váltott lovakat használtak, az erős íjak messziről is átütötték a páncélt. A közelharcot igyekeztek elkerülni, ha mégis kialakult, akkor az összecsapás legvégén került rá sor. Taktikájuk alapja az ellenfél nehézlovas csapatainak fellazítása volt. Nem szemtől szembe támadtak, hanem vagy látszólag menekültek, amikor pedig az ellenség üldözőbe vette őket, megfordultak és nyílzáport zúdítottak rá, vagy ez ellenséget maga után csalogatta egy előőrs, a többiek váratlanul bekerítették őket. Mindkét taktika igen fegyelmezett magatartást feltételez. Váratlanul vettek ostrom alá, ehhez speciális felszerelésre, ostromgépekre lett volna szükség. Óriási menetteljesítményekre voltak képesek, pl. a kalandozások idején eljutottak egy alkalommal Spanyolországig, több esetben az Atlanti-óceánig. (Van olyan feltételezés, hogy ez utóbbi emléket őrizi a népmesék Óperenciás tengere.) A magyarok, ahogy a nomádok általában, kiváló fegyverforgatók voltak, hiszen a legfőbb vagyontárgyat jelentő állatállományt mindenképpen meg kellett védeniük. Tény azonban, hogy ennek gyarapítására nem riadtak vissza mások állatainak elrablásától sem. Ez a magyarázata annak, hogy a közösség minden fegyverre fogható tagjának (gyermekszülésig a fiatal nőknek is) kötelessége volt az állatvagyon védelme. A gyermekeket kicsiny koruktól megtanították lovagolni és a fegyverforgatásra. A lakosság tehát gyakorlatilag rövid idő alatt mozgósítható volt egy támadás esetén. A zsákmányszerző hadjáratokban azonban jellemzően az állandóan fegyverben lévő seregek, azaz a fejedelmek és törzsi vezetők jól képzett, fegyelmezett, állandó fegyveres kísérete vett részt. Ezeket a harciasságukról is híres csapatokat a források gyakran rendkívül kegyetlennek mutatták be, amiben szerepe lehet a pogány magyarokkal szemben ellenségesen megnyilvánuló keresztény források túlzásainak.

VII. A HONFOGLALÓ MAGYARSÁG ÉLETMÓDJA

1. A népesség

A honfoglaló magyarság létszámát 200-500 ezer fő közé teszik a történészek, s úgy becsülik, hogy kb. 200 ezer fő lehetett a Kárpát-medencében talált népesség száma. A honfoglalás kori magyarságról elsősorban nyugati és bizánci források maradtak fenn, amelyek meglehetősen egyoldalúan tájékoztatnak, hiszen – a magyarok szerepvállalásából adódóan – elsősorban hadi tetteik, külföldi portyáik, hadviselési módszereik álltak az érdeklődés középpontjában, nem örökítették meg mindennapi életüket, településeik képét. A gazdasági és társadalmi változásokról tehát nem az írott források, hanem a régészeti emlékek árulkodnak.

2. Gazdasági változások a 10. században

A legfontosabb változás a magyarság gazdálkodásában történt. A magyarság azon része, amely már korábban is földműveléssel foglalkozott, a Kárpát-medencében folytatni tudta korábbi életmódját. Azok azonban, akikre korábban nomád vagy félnomád életvitel volt jellemző, ezt a Kárpát-medencében nem tudták folytatni. Ennek alapvetően éghajlati oka van, mert az új hazában több volt a csapadék, s bár léteztek füves puszta, de a kanyargós folyóknak hatalmas mocsaras ártere volt (az Alföld harmadát

az év nagy részében víz borította), ami lehetetlenné tette a nomád, félnomád állattartást. A földrajzi adottságok miatt tehát a honfoglaláskor még nomadizáló közösségek többsége is kénytelen volt letelepedni. A technikai és technológia körülmények miatt önellátó gazdálkodás folyt. A földműves közösségeknek és a letelepülő állattartóknak köszönhetően a 10. század folyamán egész faluhálózat jött létre a Kárpát-medencében. Télen földbe mélyített házakban, nyáron pedig e kunyhók körül sátrakban éltek. A falvak lakói szolgáltatásokkal tartoztak a terület urának, aki lehetett törzsi vezető vagy a fejedelem is. Ez a falusi népesség teremtette meg munkájával az új ország gazdasági alapját, hiszen bár a kalandozó hadjáratok révén óriási mennyiségű nemesfém áramlott az országba, de ebből az előkelők udvaraiban működő kiváló ötvösök fegyvereket, ékszereket készítettek. Ezeket a kincseket eltemették a holtak mellé.

3. Társadalmi változások a 10. században

A magyar társadalomról hiányos források állnak rendelkezésre, ami biztosnak látszik az az, hogy jogállásuk szerint két csoportra osztható: szabadokra és szolgákra. A szolgák a meghódított lakosságból vagy a zsákmányszerző hadjáratokban ejtett foglyokból kerültek ki. Feltételezhető, hogy a 10. század első felében még a sok elemében félnomád nemzeti-törzsi szervezet jellemző. A törzsszövetség élén a fejedelem, a törzsek élén a törzsfők álltak, akik a harcosokat irányították. A zsákmányszerző hadjáratoknak (kalandozások) még a 10. század első felében is jelentős szerepe volt a határ menti törzsek életében. A közösség számára fontos kézműves, termelő munkát a részben a Kárpát-medencében élt és a magyarok által leigázott, részben pedig magyar szolgáltató népek végezték. A nemzetség közös tulajdona volt a legelő, az állatvagon és az itatóhelyek. A 10. század második felében – jelentős mértékben a kalandozó hadjáratok és a letelepedés hatására – differenciálódott a társadalom. A nagyfejedelem hatalma a senioratus elve [a család legidősebb férfitagja az örökös] alapján öröklődött a magyar törzset vezető Árpád nemzetségben. A gyula hatalma a Tisza-Körös-Maros vidékére terjedt ki. A rangsorban harmadik méltóság a horkaé, akinek a Dunántúl felett volt irányító joga, s bírói szerepe is lehetett. Kialakult a fejedelmi kíséret (jobbágyok), melynek tagjai katonai szolgálattal tartoztak a fejedelemnek vagy akár a törzsfőknek is, hozzá hűek voltak. Az urak (törzsfők) hatalma jelentős mértékben az ő szolgálatukon alapult. A bök (nemzetségfők) magántulajdont szereztek, s ez lett felemelkedésük alapja. A szabad köznép, azaz a közrendűek csoportja vagyonát tekintve heterogén lehetett, ami közös vonás: ők végezték a termelő munkát. A szolganépek (ínek) általában – foglalkozás szerint – külön településeken éltek, s így egyfajta termékkel vagy szolgáltatással adóztak a föld birtokosának (pl. fazekasok, kovácsok). A társadalom gazdagabb és szegényebb rétegei öltözködésükben, temetkezési helyükben is elkülönültek.

4. A honfoglalók hitvilága

A magyarok ősvallása a sztyepp népei körében általánosan elterjedt a totemizmus örökségét is magán viselő sámánhit. A magyarok sámánjaitak táltosoknak is nevezték, kiválasztásuk valamilyen születési jegy (fogak, 6 ujj stb.) alapján történt, mert a sámán léte felsőbb rendelés következménye. A táltos látnok, de egyben gyógyító, aki összekötést tud teremteni szellemekkel és a világ három szférája között (ehhez kapcsolódik a mondák és mesék életfa szimbóluma is). A közösség életét érintő jelentős döntések előtt rendszeresen ki is kérték a tanácsukat. A szellemek megnyerése vagy ártó hatásuk elkerülése érdekében áldozatokat is bemutatottak. Egy nagyobb közösségben több táltos vagy sámán lehetett, akik hierarchikus viszonyban álltak egymással. A magyarok hitvilága – a sztyepp népeiéhez hasonlóan – ismert egy mindenek felett álló istenséget,

emellett tisztelték, félték a szellemeiket is. A magyarok vándorlásaik során megismer-tek tisztán monoteista vallást is, hiszen a kazár elit zsidó hitű volt. A Kárpát-medencében a keleti kereszténység jelenhetett meg először, még a 950-es években (pl. Bulcsúék követsége a kereszténység felvétele érdekében), de Géza, a fejedelmi hatalom megerősítése és egy külső támadás megelőzése érdekében a nyugati kereszténység felvétele mellett döntött.

Mintatétel

A források és ismeretei segítségével mutassa be a honfoglalás menetét, legfontosabb eseményeit! Térjen ki a honfoglaláshoz kapcsolódó mondákra is! Használja a középis-kolai történelmi atlaszt!

Feleletében térjen ki az alábbi szempontokra:

- a Kárpát-medence a honfoglalás előtt;
- a honfoglalás első szakasza (894–895);
- a honfoglalás második szakasza (899–907);
- a honfoglaláshoz kapcsolódó mondák (Álmos feláldozása, a fehér ló mondája);
- a magyar harcmodor sajátosságai.

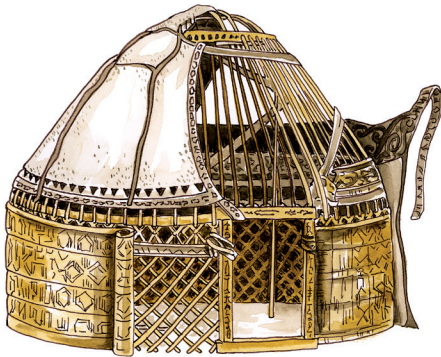
„Miután azonban Simeon (bolgár uralkodó) újból kibékült a rómaiak császárával és bátorságban érezte magát, a besenyőkhöz küldött, és megegyezett velük, hogy leverik és megsemmisítik a türköket. És amikor a türkök hadjáratra mentek, a besenyők Simeonnal a türkök ellen jöttek, családjaikat teljesen megsemmisítették és a földjük őrzésére hátrahagyott türköket gonoszul kiűzték onnan.” *(Bíborbanszületett Konstantin: A birodalom kormányzása [950 k.]*)

„Erre Árpád és a hét vezér benyomult Pannóniába, nem mint jövevény, hanem mint a föld örökös jogú birtokosa. Ekkor másik követet küldtek a fejedelemhez [Svatoplukhoz] és ezzel az üzenettel bocsátották el: »Árpád és emberei azt mondják neked, hogy azon a földön, amelyet megvettek, ne maradj tovább semmiképpen, mivel a földedet lovon, füvedet féken, vizedet nyergen megvették, és te szegénységed és kapzsiságod miatt a földet, füvet és vizet nekik engedted!« Midőn a fejedelemnek elmondták az üzenetet, így szólt: »Azt a lovat üssék agyon bunkósbottal, a féket dobják a rétre, a nyeret pedig vessék a Duna vizébe.« Mire a követ így szólt: »S aztán az én uramnak [Árpádnak] mi kára lesz belőle? Ha lovat agyonütöd, az ő lovának adsz eledelt, ha az aranyos féket a fűbe dobod, kaszáláskor az ő emberei lelik meg, ha az aranyos nyeret Dunába veted, az ő halászsai vonják ki a partra, s azok viszik haza! Akié a föld, a fű, a víz, azé minden!«” *(Részlet a Gesta Ungarorumnak nevezett 11. századi őskronikából, a Budai Krónika alapján)*

„[A magyarok] karddal csak keveseket, de sok ezreket ölnek meg nyilaikkal, amelyeket olyan ügyesen lönek ki szaru-íjaikból, hogy lövéseik ellen alig lehet védekezni. Ugyanis arcvonaltól közelről harcolni vagy városokat ostrommal bevenni nem tudnak. Előreszárguló vagy meghátráló lovaikon harcolnak, gyakran színlelnek futást is. ...Többnyire a heves viadal közepén abbahagyják az ütközetet, és kevéssel utóbb a futásból visszafordulnak a csatába, és amikor azt hinnéd, hogy már győztél, éppen akkor jutsz halálos veszedelembe.” *(Regino, prümi apát évkönyve, 10. sz.)*

„[A magyarok] három felől lesbe állítanak csapatokat, ők maguk meg a folyón átkelve, egyenesen az ellenség közepébe rontanak. A keresztények közül ugyanis a legtöbben [...] a hosszas várakozásban kifáradva, táborszerte leszálltak a lóról, hogy felüdítsék magukat étellel. A magyarok oly hirtelenséggel dőfték le ezeket, hogy egyeseknek az ételt a torkukban szúrták át, másokat megakadályoztak a futásban, mivel elvették a lovukat [...] Végül a magyarok, miután legyilkolták és megfutamították a keresztényeket, dühöngve végigszáguldozták az ország egész területét.” (Liudprand a 899-es brentai ütközetről)

Magyar jurta

Magyar lovas

☰ Feleletvázlat

Bevezetés

A Kárpát-medence a honfoglalás előtt ☞ 79.o. III.

Tárgyalás

1. A honfoglalás első szakasza (894–895) ☞ 79.o. IV., ☞ 80.o. V./1.
2. A honfoglalás második szakasza (899–907) ☞ 80.o. V./2.
3. A honfoglaláshoz kapcsolódó mondák (Álmos feláldozása, a fehér ló mondája) ☞ 80.o. V./3.
4. A magyarok harcmodora ☞ 82.o. VI./6.

Befejezés

A hadjáratok fő irányai és időbelisége ☞ 81.o. VI./1.